

УДК 37.018.3.015.31:17.023.32

ОЛЬГА ГУРСЬКА

ЛЕОНІД МИРОНЕНКО

Полтавська спеціалізована школа-інтернат №1 I-III ступенів
Полтавської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННО-СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

Визначено, що навчання та виховання учнів як свідомих громадян, активних та небайдужих до суспільних процесів і проблем, відбувається в стінах навчального закладу. Досліджено школу-інтернат як один із компонентів системи закладів освіти в Україні, що характеризується цілодобовим перебуванням учнів у її стінах та створена з метою виховання дітей, формування у них навичків самостійного життя і всестороннього розвитку творчих здібностей. Окреслено складові системи родинно-сімейного виховання в умовах школи-інтернату.

***Ключові слова:** школа-інтернат, сім'я, виховання, навчання, вчитель, вихователь*

Постановка проблеми. Становлення учня як свідомого громадянина, активного та небайдужого до суспільних процесів і проблем відбувається в навчальному закладі, у стінах якого дитина проводить значну частину свого часу. Школа є

фундаментом для формування стійкої громадянської позиції особистості, її поглядів та переконань. Саме у шкільному середовищі активно відбувається не лише інтелектуальне зростання школяра, а й засвоєння ним моральних норм і формування моделей поведінки. «Виховання дитини – це не мила забава, а справа, в яку слід вкласти зусилля безсонних ночей, капітал тяжких переживань і багато думок...» (Я. Корчак).

В Україні існує розгалужена мережа освітніх установ, серед яких вагоме місце належить закладам інтернатного типу. Школи-інтернати переживають нелегкий період реформування й перебудови. Дискусії щодо виховної системи цих закладів, їх переваг та недоліків не вщухають до сьогоднішнього дня. Вони є специфічною формою суспільного виховання дітей. Для учнів інтернат є домівкою, а колектив педагогів – великою родиною. Внутрішня атмосфера та навчальне середовище, що панує у школі, впливає не лише на якість освітнього процесу, а й на здатність майбутнього випускника розв'язувати життєві проблеми в дорослому житті.

В інтернатних закладах виховуються різні категорії дітей. Окремі заклади інтернатного типу працюють з обдарованими дітьми, наприклад, зі спортсменами. Полтавська спеціалізована школа-інтернат № 1 і є яскравим прикладом того, що інтернат може працювати по-новому, враховуючи вимоги часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий вклад у розробку теоретичних основ взаємодії школи і сім'ї здійснили П. Блонський, Н. Крупська, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький. Так, А. Макаренко вважав, що всі зусилля родини мають бути спрямовані на створення сприятливої емоційної атмосфери, яка забезпечить успіх виховання. А наріжним каменем успішного виховання особистості С. Шацький вбачав у продуктивній взаємодії школи і родини.

Проблема підготовки учнів інтернатних закладів до самостійного дорослого життя знайшла відображення в працях вчених-педагогів О. Лавриновича, В. Мухіної, А. Наточія, С. Свириденко, Л. Шелег. Питання організації виховної роботи в школах-інтернатах відображені у дослідженнях О. Бернацької, І. Бойко, Л. Канішевської, Л. Карпушевської, І. Козубовської, Л. Кузьменко, О. Ляшук, В. Марущак, Т. Малихіної, П. Степанова, М. Фіцули та інших. Дослідження В. Вінс, Г. Волкової, Л. Канішевської, Б. Кобзаря, Л. Кузьменко, Л. Куторжевської, І. Михайлицької, Н. Огренич, А. Поляничко та інших присвячені питанням виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Не до кінця вирішеним залишається питання доцільності інтернатних закладів в умовах сьогодення. Адже для нинішньої ситуації в Україні характерним є співіснування двох протилежних поглядів. Випускник навчального закладу інтернатного типу є непідготовленим до самостійного життя. Таким є аргумент противників інтернатних установ. Інша думка, радикально протилежна, вбачає в школах-інтернатах перспективу у вихованні свідомих особистостей з глибоко сформованими соціальними компетентностями. Так, у країнах Західної Європи інтернати є потужними освітніми установами, навчатися у яких є престижно.

Метою статті є обґрунтування ефективності родинно-сімейного виховання в умовах школи-інтернату як вагомого інструменту виховання «нового» випускника з глибоко сформованими ключовими компетентностями.

Виклад основного матеріалу. Школа-інтернат – загальноосвітній заклад з цілодобовим перебуванням учнів, створений з метою виховання дітей, формування у них навичок самостійного життя і різнобічного розвитку творчих здібностей. Саме поняття «школа», на думку В. Сухомлинського, є тонким і чутливим музичним інструментом, який творить мелодію людської гармонії, що впливає на душу

кожного вихованця, але творить лише тоді, коли цей інструмент добре настроєний, а настроє його особистість педагога, вихователя [3, с. 142].

Слово «інтернат» походить від латинського «internus», що в перекладі означає внутрішній. Інтернатами за радянських часів називали гуртожитки для учнів, які створювалися при початкових, семирічних і середніх школах з метою успішного здійснення загального обов'язкового навчання дітей [4, с. 38]. «Школа-інтернат» за педагогічним словником С. Гончаренка визначається «як загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть». Навчання там проводиться за планами й програмами середньої школи. Крім учителів, у школі-інтернаті працює штат вихователів. Поряд з навчальною проводиться клубно-гурткова, суспільно-корисна, трудова, ігрова й спортивна робота [2, с. 366]. Саме в такому розумінні цього поняття, починаючи з 1956 року, в Україні приступили до створення загальноосвітніх шкіл-інтернатів як навчально-виховних закладів нового типу та розпочалося масове будівництво нових шкільних приміщень за типовими проектами.

Сьогодні у системі освіти України досить скромне місце за чисельністю (близько 700) і дуже важливе за значенням займають загальноосвітні школи-інтернати різних типів: загальноосвітня школа-інтернат, спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, загальноосвітня санаторна школа-інтернат, спеціалізована школа-інтернат [7].

Досліджуючи особливості виховної роботи в подібних установах, А. Наточій виділяє наступне [5, с. 37]:

- школа-інтернат – це закритий (напівзакритий) заклад, в якому специфічно організовуються життя й побут вихованців, складається своєрідний мікроклімат, формуються міжособистісні взаємини, особливою є сфера спілкування й діяльності;
- постійне перебування вихованців у школі-інтернаті протягом доби, тижня, місяця, навчального року дає змогу педагогічному колективу створити систему навчально-виховної роботи та забезпечити єдність педагогічного процесу і впливу на вихованців як в урочний, так і в позаурочний час;
- найголовніша особливість, що відрізняє ці заклади, зумовлюється специфічним складом вихованців.

Особливість шкіл-інтернатів не вичерпується спільним навчанням, проживанням та харчуванням, а характеризується особливою атмосферою, що, принаймні, повинна вирізняти ці заклади серед інших. Але цей фактор також слід урахувати в роботі з вихованцями даних закладів. Так, дані анкетування учнів Полтавської школи-інтернату №1 свідчать, що 52% респондентів перебувають у стінах школи 5 днів на тиждень, а 30 % – майже цілодобово (окрім канікул). Ураховуючи такі дані, слід окреслити, що система родинно-сімейного виховання інтернатних закладів поєднує батьків як найрідніших людей і педагогів. Адже родина – це колектив, де люди живуть разом, приймають спільні рішення, підтримують одне одного, виховують підрастаюче покоління.

Слушною є думка грузинського педагога Ш. Амонашвілі, який говорив, що в основі поняття «виховання» (краще в російському варіанті «вос+питание») лежить потреба в багаторазовому «харчуванні розуму, душі та тіла», що відбувається у процесі їх праці. Як фізичне тіло просить їжі матеріальної, так душа прагне духовної, а розум – інтелектуальної [1, с. 9]. Саме про це Й. Песталоцці говорив наступне: «Око хоче дивитись, вухо – слухати, нога – ходити, а рука – хапати. Але також і серце хоче вірити та любити, а розум – мислити» [6, с. 15].

«Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми, перед усією країною». Ці слова А. Макаренка підкреслюють особливу відповідальність педагогічного колективу закладів інтернатного типу за долю стількох їхніх

випускників. Найважливішими завданнями у процесі виховання учнів шкіл-інтернатів є створення умов, які б забезпечили їм повноцінну участь у всіх сферах соціальних відносин, формування соціальних умінь, допомога в особистісному та професійному самовизначенні, підготовка вихованців до самостійного суспільного життя, формування сімейних цінностей.

Родинне виховання – це перевірений віками досвід громадянського виховання дітей, що є могутнім джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, глибоких людських почуттів, любові до матері та батька, шанобливого ставлення до роду, рідної мови, історії, культури [9, с. 14].

В умовах школи-інтернату важливу роль у реалізації успішного навчально-виховного процесу відіграє співдружність навчального закладу і сім'ї. У концепції Нової української школи відзначено, що сучасний навчальний заклад повинен діяти у тісній співпраці з батьками. Однією із дев'яти складових формули «нової школи» є саме педагогіка партнерства. Учень та його сім'я виступають у ролі замовника, а школа – практичного виконавця комплексу навчальних і виховних послуг. Освітній заклад організовує педагогічно-просвітницьку діяльність серед батьків, надає їм консультації з питань педагогіки, культури, освіти. Влучно про педагогіку партнерства говорив В. Сухомлинський. Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло.

Сучасна школа-інтернат повинна забезпечувати партнерство вчителів, вихователів, учнів та громадськості, створюючи єдиний культурно-освітній простір. Єдність вимог як зі сторони батьків, так і зі сторони педагогічних працівників (вчителів, вихователів) забезпечує якісне зростання рівня знань учнів, їхній душевний і психологічний комфорт, розвиток природних обдарувань, формування особистості, здатної творити себе і своє життя. Комплексна співпраця школи і батьків є необхідною умовою гармонійного розвитку дитини, формування соціальної активності, мотивації до здорового способу життя.

Для підвищення ефективності навчання і виховання дітей дуже важливо забезпечити активну участь кожного з батьків у роботі школи-інтернату. Поряд із цим, саме на вчителів, вихователів та класного керівника лягає подвійна відповідальність. Діти, що проживають у стінах школи 5-7 днів на тиждень, відчувають нестачу уваги, любові, турботи. Вони відірвані від батьків, і якщо педагогічні працівники не створюють дітям родинну атмосферу, учні замикаються в собі, в них розвивається ряд комплексів, погіршується поведінка, виробляється споживацьке ставлення до оточуючого середовища.

У Полтавській школі-інтернаті №1 займаються підтримкою та розвитком дітей, які бажають досягти життєвого успіху, реалізувати свої природні здібності та весь свій потенціал. Також в освітньому закладі створені сприятливі умови для занять фізичною культурою та спортом. Усі учні залучені до роботи в різних спортивних секціях, клубах, гуртках. Все це стає невід'ємною частиною їхнього життя, що надає життєвих сил, натхнення та віри в перспективне майбутнє.

Структуру родинно-сімейного виховання в умовах школи інтернату можна зобразити у вигляді схеми, що включає:

Класного керівника як однієї з найважливіших постатей у школі, від якого залежить бажання або небажання дітей вчитися, їхні успіхи в навчанні, відносини з однокласниками, вчителями, вихователями.

Вчителів як мудрих наставників, що «вирощують, оберігають і виховують майбутнє людства в обличчі своїх учнів» [8, с. 69].

Вихователів як провідників дитячої душі, організаторів дозвіллевої діяльності учнів.

Рис. 1. Структура родинно-сімейного виховання в умовах школи-інтернату (на прикладі Полтавської школи-інтернату № 1)

Батьків як головних природних вихователів дитини.

Самих учнів як активних учасників освітнього процесу.

Тренерів (ураховуючи наявність спортивного профілю у школі).

Висновки. На основі аналізу специфіки інтернатних закладів окреслено складові системи родинно-сімейного виховання, що включає не лише батьків як найрідніших людей, а й педагогічний колектив (вчителів, вихователів, класного керівника, адміністрацію). З'ясовано, що для уникнення розбіжностей у вимогах щодо виховання дитини, найважливішим є об'єднання двох могутніх інститутів, таких як сім'я і школа. Їхня тісна співпраця є необхідною умовою гармонійного розвитку дитини, що матиме всі шанси досягти успіху у реалізації поставлених цілей.

Наші дослідження підтвердили, що, принаймні, спеціалізовані школи-інтернати мають суттєві внутрішні резерви, які дозволяють підвищити якість виховної роботи у школі. Вивчення системи родинно-сімейного виховання не вичерпує усіх аспектів проблеми та вказує на перспективність подальшого наукового пошуку і практичної реалізації механізмів підвищення ефективності виховної системи закладів інтернатного типу.

Список використаних джерел

1. Глазиріна В.М. Педагогіка сучасної школи / В.М. Глазиріна. – Донецьк : Норд-прес, 2006. – 220 с.

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гриньова М.В. Виховання: теорія і практика : навчально-методичний комплекс для студентів і магістрантів / Гриньова М.В., Малаканова Л.В., Сорокіна Г.Ю. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2011. – 216 с.
4. Мироненко Л.Л. Роль педагога в адаптації учнів до умов навчання в школі-інтернаті / Л.Л. Мироненко // Становлення і розвиток особистості в умовах освітнього простору : теорія і практика : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (14–15 травня 2015 р, м. Полтава). – Полтава : Друкарська майстерня, 2015. – С. 37–41.
5. Наточій А.М. Виховання підлітків у загальноосвітніх школах-інтернатах України: теорія і практика : монографія / А.М. Наточій. – Миколаїв : Ліон, 2012. – 460 с.
6. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К. : Видавничий дім «Слово», 2004. – 616 с.
7. Положення про загальноосвітній інтернатний заклад : Наказ Міністерства освіти України № 138 від 13.05.1993 року.
8. Чтобы дети были счастливы. Сборник статей посвященный 80-летию Ш.А. Аманашвили / Международный Центр Гуманной педагогики. – Москва, 2011. – 96 с.
9. Шрамко Л. Моделювання виховної системи класу-родини / Любов Шрамко // Завуч. – 2015. – № 8. – С.14–18.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2017 р.

ГУРСКАЯ О., МИРОНЕНКО Л.

Полтавская специализированная школа-интернат №1 I-III ступеней Полтавского областного совета, Украина

ОСОБЕННОСТИ РОДСТВЕННО-СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ В УСЛОВИЯХ ШКОЛЫ-ИНТЕРНАТА

Определено, что обучение и воспитание учащихся как сознательных граждан, активных и равнодушных к общественным процессам и проблемам, происходит в стенах учебного заведения. Исследована школа-интернат как один из компонентов системы учреждений образования в Украине, характеризующаяся круглосуточным пребыванием учащихся в ее стенах и созданная с целью воспитания детей, формирования у них навыков самостоятельной жизни и всестороннего развития творческих способностей. Определены составляющие системы родственно-семейного воспитания в условиях школы-интерната.

Ключевые слова: школа-интернат, семья, воспитание, обучение, учитель, воспитатель.

HURSKA O., MYRONENKO L.

Poltava specialized boarding school №1 I-III of the Poltava Regional Council, Ukraine

FEATURES FAMILY EDUCATION IN CONDITIONS OF BOARDING SCHOOLS

Determined that the training and education of students as responsible citizens, active and indifferent to social problems and processes happening within the walls of the institution. Investigated boarding school as one of the components of the educational institutions in Ukraine, which is characterized by non-stop stay of students in its walls and set up to educate children, forming their independent living skills and comprehensive development of creative abilities. Its outlined the components of the system family education in boarding schools.

The study confirmed that specialized boarding schools have substantial domestic reserves that will improve the quality of educational work in school. Study of family and family education does not cover all aspects of the problem and points to the prospects of further scientific research and practical implementation of mechanisms to improve the efficiency of the educational system of residential care facilities.

Key words: boarding school, family, education, training, teacher, teacher.